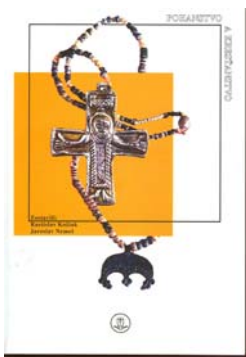




***Pohanstvo a kresťanstvo. Zborník z konferencie usporiadanej 5.-6. II. 2003 v Banskej Bystrici.***

Eds. Rastislav Kožiak – Jaroslav Nemeš.  
Bratislava: Chronos, 2004. 320 s.

**ISBN 80-89027-12-1**



© Centrum pre štúdium kresťanstva. Všetky práva vyhradené. Pri citovaní prosíme dodržať autorské práva jednotlivých autorov a uvádzať zdrojovú publikáciu.



## *Relikty bosoráctva na Spiši v 19. a začiatkom 20. storočia*

*Ivan Chalupecký*

CHALUPECKÝ, Ivan: *Witch relics in Spiš region at the end of the 19<sup>th</sup> and the beginning of the 20<sup>th</sup> century*. In: Pohanstvo a kresťanstvo. Bratislava: Chronos, 2004, p. 291-293.

*The contribution depicts some cases of the exhumation of the dead based on various mysterious reasons (in the area of Spiš and North-east Slovakia). These episodes really happened and therefore represent the evidence of the fear of the uneducated people and also the influence of the superstitions which were obviously of the pagan origin.*

KEYWORDS: History, Slovakia, Witchcraft

Slovania začali prijímať kresťanstvo už v 8. storočí. Pravda, jedna vec je krst a verejné priznávanie sa ku kresťanstvu, druhou vecou je jeho plné premietnutie do osobného a spoločenského života. Bol to dlhý proces a dovoľím si tvrdiť, že dodnes nie je ukončený. Ak by bol, nemohla by v dnešnej vzdelanej spoločnosti prekvitať astrológia, veštenie, viera v putovanie duší a pod., s čím sa aj dnes veľmi často stretávame. Preto nijako nemôže udivovať, že sa v našich obciach iste dodnes zachovali rôzne povery, viera v bosoráctvo, porobeniská, viera vo veštenie budúcnosti. Tým viac tomu tak bolo v minulosti. Ľud okolo polovice 19. storočia bol viac negramotný ako gramotný, žil v dnes nepredstaviteľných hospodárskych podmienkach, bol úplne závislý od úrody na svojom malom poličku a keď z rôznych príčin k úrode nedošlo, bola to preň existenčná katastrofa. V takých prípadoch sa ukázali povery ľudu aj v extrémnej forme. Na Spiši sa viackrát stretávame práve v severných, najneúrodnejších a najbiednejších oblastiach dokonca s tým, že ľudia za zlé počasie obvinili zomrelých "bosorákov" a že v nádeji na zlepšenie narušili a zneuctili ich hroby.

Dva takéto prípady sa stali na Zamagurí v roku 1864. Rok sa začal normálne. Ibaže nečakane skoro prišla jar. Už začiatkom marca bolo tak teplo, že ľudia začali pracovať na poliach. V tom čase, 6. marca, zomrel vo Vyšných Lapšoch (od roku 1920 patria do Poľska) náhle na porážku akiste v dôsledku totálnej opitosti istý gazda menom Tomáš Maječák.<sup>1</sup> Miestny farár Ján Sámseľy ho chcel zaopatriť, ale oživovacie pokusy ostali bez výsledku a preto ho sice nezaopatreného, ale keďže bol slušným človekom, riadne pochoval na miestnom cintoríne. Lenže krátko nato prišlo zlé počasie. Ochladilo sa a napadol sneh, ktorý sa držal až do konca mája. Ani najstarší ľudia sa na takéto počasie nepamätali. Pre ľud katastrofa, pretože nemohli obrobiť polia a aj to čo obrobili sa mrazom a snehom zničilo. Nie je div, že medzi

---

<sup>1</sup> Štátny archív v Levoči (ŠA L), Spišská župa (SŽ), sedria, C 77/1864.

Ľudom nastal nepokoj a že začal hľadať vinníka za takýto "trest boží". Boli to najmä ľudia z blízkych Nižných Lapšov (od roku 1920 tiež patria do Poľska), ktorí začali šíriť správu, že je to preto, že nezaopatrený človek Maječák bol pochovaný na riadnom posvätenom cintoríne. Využili príležitosť, že farár z Vyšných Lapšov medzitým onemocnel a že nebol na fare. Dňa 27. mája 1864 sa zišlo vo Vyšných Lapšoch okolo 200 ľudí nielen z vlastnej obce, ale aj z Nižných Lapšov, Lapšanky a z Osturne. Zašli za richtárom, aby povolil otvoriť Maječákov hrob, aby sa pozreli, či nemá u seba nejaké bosoráctvo. Richtár to na nátlak povolil. Zavolali hrobára a jemu i jeho dvom pomocníkom zaplatili v krčme niekoľko rumpľov pálenky. Exhumácia sa mohla začať. Za veľkého rozruchu v dedine otvorili hrob, vybrali truhlu. Keď ju otvorili zistili, že nebohý už bol vo vysokom štádiu rozkladu. Tiekla z neho nejaká krv podobná tekutina. Preto ho obliali vodou, celého prehmatali či nemá u seba nejaké bosoráctvo. Nenašli nič ani u neho, ani v truhle. Medzitým vykopali hrob mimo cintorína, tam ho zakopali, truhlu rozbili a spálili ju nad jeho novým hrobom. Potom šli do krčmy a všetko riadne zapili. Vec oznámil biskupskému úradu dekan a farár v Nižných Lapšoch, vzdelaný kňaz František Grivaldský. Začalo sa vyšetrovanie a za znesvätenie hrobu súdili 13 ľudí. Pri vyšetrovaní vypovedal jeden z pomocníkov hrobára: *Preto zme to mertve telo vikopali, bo už mal cali švet zahinut, bo zato, že na svatim mestu zakopani prišol, ta zla hvila a sneh do našej obci prišol, a že už po pochovaní 13 tižňoch v hrobe z mertveho tela krv tekla.* Vec akiste pomohla, počasia sa iste udobrilo, veď už bol koniec mája.

Rok 1864 však bol skutočne mimoriadny. Po krátkom lete v septembri a októbri opäť snežilo. Občania neďalekého Lendaku sa akiste rozpamätali, ako "pomohlo" vykopanie mŕtvoly vo Vyšných Lapšoch zlepšenie počasia na jar. Tiež tu bola rozšírená správa o tom, že podobnú situáciu vyriešilo v polovici 18. storočia v Lendaku vykopanie kántora Adama Špaka z hrobu a jeho spálenie na hraniciach s Ždiarom.<sup>2</sup> Lendak bola podtatranská obec, známa množstvom dobrých bačov a ani život v nej nebol ľahký. Lendačanov však už oddávna trápila jedna vec. Dňa 19. novembra 1863 sa obesil 30 ročný duševne nemocný Ján Halčín.<sup>3</sup> Miestny farár Ján Still bol vzdelaným človekom a napriek tomu, že šlo o samovraha, ktorým sa cirkevný pohreb odopieral, ho riadne pochoval na cintoríne, odvolávajúc sa na jeho duševnú nemoc. Duševnú nemoc preukázala aj pitva samovraha. Občania však už vtedy proti tomu protestovali u farára, a richtár protestoval aj na slúžnovskom úrade a žiadal, že ak ho už majú pochovať, nech to nie je na posvätenej pôde cintorína. Odvolávali sa na to, že jeho pochovanie na cintoríne spôsobí ľadovec a iné nešťastia. Samotný farár upozornil slúžnovský úrad na komplikácie, ale napriek tomu konal podľa svojho svedomia. Na to došiel v septembri opäť sneh. Katastrofa pre ľudí, ktorí žili z plodov poľa a nemohli ich už zachrániť. Začalo to medzi nimi vriieť. Na čelo nespokojencov sa postavila mladá 27 ročná žena, ktorú volali Veščica, pretože zrejme ľuďom veštila budúcnosť. Rodným menom sa volala Verona Galliková. S mužom nežila a pred súdom sa ani nevedela rozpamätať, ako sa jej muž volal. Urobila rozruch medzi ženami a už v nedeľu 2. októbra sa ženy medzi sebou dohodli, že toho obesenca musia z hrobu vykopat' a pozrieť sa, či nemá nejaké podozrivé veci v truhle. Veščica, spolu s dvoma sestrami a s ďalšími ženami dňa 3. októbra 1864 za prítomnosti mnohých žien z obce otvorili hrob. Keď vytiahli z hrobu truhlu a otvorili ju, zistili, že pod nebožtíkom predsa len niečo je. Našli tam jačmeň, ovos, seno a pod hlavou dokonca zhnitý zemiak. Nevieme presne, ako to dopadlo. Zdá sa, že ich v tom vyrušil farár, ktorému niektoré ženy odkázali: *Babi vikopali višel'aka, ma zamarznete usta.* Truhlu spustili späť a otvorenú ju zasýpali. Je zaujímavé, že chlapi – s výnimkou jedného – okolo hrobu len prechádzali. Prechádzal okolo aj miestny učiteľ. Veščica keď ho zbadala, volala naň: *Pan rector, nech pridu sem!* Keď prišiel a vysvetlila mu čo robia, povedal: *No dobre, ľem kopce.* Keď ho žiadali, aby farárovi nič nepovedal, odpovedal: *Hibaj bi som somar bul, co mne do teho.* Pravda, súd, ktorý sa vo veci konal a ktorý označil za vinných 6 žien a jedného muža,

<sup>2</sup> MAČKO, E.: *Lendak. Stručné dejiny.* Lendak 1998, s. 46.

<sup>3</sup> ŠA L, SŽ, sedria, C 112/1864.

zaradil aj jeho medzi vinníkov, pretože ako vzdelaný človek a obecná autorita proti činu nezakročil. Čo sa stalo s počasím? Nevieme, či nebožtík pomohol.

Podobné veci sa však stávali aj neskôr. Aj v auguste a septembri 1912 v Zamagurí bez prestania pršalo. Bolo to tým horšie, že sa tu v značnej miere choval dobytok a kvôli dažďom nemohli ani vysušiť seno. Opäť na to doplatil jeden nebožtík. Bol to Jozef Pitoňák, ktorý zomrel 3. augusta 1912 v Nižných Lapšoch.<sup>4</sup> Keďže šlo o človeka, ktorý nebol veriaci, farár František Kompanyik ho síce pochoval, ale len jednoduchým pohrebom. Pohrebný sprievod nepustil ani do kostola. Ešte počas pohrebu 5. augusta jedna žena povedala, že z truhly počul búchanie. Ľudia teda zašli za farárom a ten sa s nimi vrátil na cintorín. Truhlu otvorili. Niektorí tvrdili, že nebohý ležal v takej polohe, ako ho pochovali, niektorým sa zdalo, že mal polohu zmenenú. Bol však jednoznačne mŕtvy a tak ho opäť zasýpali. Keď ale začalo pršať a pršať neprestávalo, nastal medzi ľuďmi nepokoj. Neboli to ani ľudia z Nižných Lápš, ktorí začali do vecí vŕtať, ale obyvatelia blízkej dediny Repisko. Vyhlásili, že ide o obesenca a že keď ho nevykopú z hrobu a nespália, neprestane pršať celých 9 rokov. Exekúciu sa chystali urobiť 24. septembra, využijúc neprítomnosť miestneho farára. Niečo sa však rozhlásilo, pretože cez deň tam patrolovali žandári. Až keď títo odišli, došli večer obyvatelia Repisk s viacerými obyvateľmi susedných poľských obcí do Nižných Lápš. S povolením richtára mŕtvolu vykopali, odniesli ju asi kilometer do chotárnej časti "Šoltéska hura", kde už bola pripravená hranica z dreva. Položili ju spolu s truhlou na hranicu a spálili. Isteže nasledovalo tvrdé vyšetrovanie, pred súd sa dostalo pôvodne 51 ľudí. Na koniec boli 33 odsúdení. Proces sa ťahal a dostal sa až na Kráľovskú kuriu. Skončil sa až v roku 1917.

Ide prirodzene o morbidné historiky. Stali sa však skutočne a dokazujú, ako strašne sa vtedajší málo vzdelaný ľud bál o svoj život, ohrozovaný prírodnými katastrofami. Tiež to, ako hlboko v ňom ešte boli zakorenené rôzne povery, akiste pohanského pôvodu.

doc. PhDr. Ivan Chalupecký; Ružová ul. 10,  
054 01 Levoča (ivan.chalupecky@spisnet.sk)

## Zusammenfassung

### **Relikte der Hexerei in der Zips im 19. und am Anfang des 20. Jahrhunderts**

Ivan Chalupecký

Als Beweis für das Überleben mancher heidnischer Vorstellungen beschreibt der Autor drei Ausgrabungen von Hexenmeistern in den Jahren 1864 und 1912 im Norden der Zips. Es handelt sich um ein sehr armes Gebiet, wo das Überleben der Leute an den Ertrag der Ernte angewiesen war. Zu den Ausgrabungen kam es immer im Zusammenhang mit katastrophalen Witterungsverhältnissen.

---

<sup>4</sup> ŠA L, Krajský súd Levoča, B 203/1917.